

Rikosoikeus ja perusoikeuksien suoja

Tapio Lappi-Seppälä

"The mood and temper of the public in regard to the treatment of crime and criminals is one of the most unfailing tests of the civilisation of any country." Sir Winston Churchill 1910

Rikosoikeuden tilaa, rikoslain toimintatapoja sekä yleisön suhtautumista rikoksentekijöihin on usein pidetty yhtenä sivilisaation ja demokratiatason mittarina. Rikosoikeuden professori Brynolf Honkasalolle rikoslaki oli yhteiskunnan "paras poliittinen baromeetteri". Sir Winston Churchill sanoi asian vielä suoremmin puolustaessaan ohjelmaansa vankiluvun vähentämiseksi Englannin alahuoneessa heinäkuun 25. päivänä 1910: "Näytä minulle maasi vankilat, niin kerron kaiken mitä sinun on maastasi hyvä tietää." Rikoslain käyttö kertoo jotain hyvin olennaista yhteiskunnan arvopohjasta.

Rikoslaki perusoikeuksien suojana ... ja uhkana

Muodollisemman lähtökohdan aiheen tarkasteluun tarjoaa perustuslaki, joka takaa jokaiselle oikeuden elämään, henkilökohdaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslaissa turvataan myös jokaisen omaisuus, yksityiselämä, kunnia ja kotirauha.

Rikoslaki taas on keskeisiä välineitä, joilla valtio pyrkii käytännössä takaamaan nämä jokaiselle kuuluvat oikeudet. Rikoslailta suojellaan henkeä, terveyttä, vapautta, ruumiillista koskemattomuutta, yksityisyyttä, kotirauhaa ja omaisuutta. Tämän ohella rikoslailta tarjotaan suojaa myös tärkeille julkisille ja yhteisöllisille intresseille ja arvoille. Rikoslailta suojataan muun muassa ympäristöarvoja sekä talous- ja vaihdantasuhteita. Yhteisöllisille ja julkisille oikeushyveillekin annettu suoja koituu lopulta myös yksityisten kansalaisten ja heidän hyvinvointinsa turvaksi suojaamalla muun muassa heidän taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä perusoikeuksiaan.

Tähän asti kaikki hyvin. Ongelmia kuitenkin syntyy siitä, että se väline jolla perusoikeussuojaa on tarkoitus antaa, rangaistus, merkitsee itsessään uhkaa noille samoille oikeuksille. Rikoslaki on kaksiteräinen miekka. Sen käyttöön liittyy aina myös mahdollisuus väärinkäyttöön. Oikein käytettynä rikoslailta suojataan yksilön vapautta ja autonomiaa, mutta väärin käytettynä rikoslaki kääntyy samojen oikeuksien uhkatekijäksi. Rangaistukset kun aina merkitsevät puuttumista oikeuksiin, jotka yleensä nauttivat perusoikeuksien suojaa.

Tämän uhan merkitystä ei tule aliarvioida. Rikosoikeuden historia kertoo valitettavan selvää kieltään niistä vääryyksistä, joita rikosoikeuden nimissä on vuosien ja vuosisatojen saatossa tehty.

Rikosoikeuden oikeusvaltiolliset rajoitteet

Täyttääkseen oikein tehtävänsä rikosoikeus tarvitsee pelisäännöt, joilla hillitää valtion ennakoimatonta ja mielivaltaista puuttamista ihmisen elämään. Samat oikeudet, joiden vuoksi suojaa annetaan, asettavat myös rajoituksia tavalle, jolla tätä suojaa annetaan. Rajoitusten perusta löytyy jo presidentti Hallbergin {aiemmin kokouksessa pitämässä esitelmässään} tarkastelemasta oikeusvaltio-ajattelusta. Voimmekin puhua *rikosoikeuden oikeusvaltiollisista rajoitteista*. Näillä rajoitteilla, sekä niitä täydentävillä perusoikeuksiin kytkeytyvillä *kriminalisointiperiaatteilla*, määritetään, missä tarkoituksessa, missä laajuudessa ja millaisin muodoin ja menetelmin valtio voi rangaistuksin puuttua kansalaisten muutoin suojeltuihin etuihin.¹

Mitä rikoslain *tarkoitukseen* tulee, vastaus on jo yllä annettu. Rikoslakia on lupa käyttää vain *tärkeiden etujen (oikeushyveiden)* suojelemiseksi uhkaavia hyökkäyksiä vastaan. Koska rikoslaki merkitsee aina myös kärsimyksen aiheuttamista, on se samalla aina viimeinen keino: *Ultima ratio*. Ennen rikoslakiin turvautumista on aina mietittävä, voisiko samaan päämäärään päästä muilla, vähemmän haitallisilla keinoilla. Etenkin pragmaattisesti orientoituvassa pohjoismaisessa rikosoikeusajattelussa korostetaan myös *hyöty-haitta vertailla*: ollakseen oikeutettua rangaistuksen käytön tulisi aiheuttaa enemmän hyötyä kuin haittaa.

Nämä yleiset lähtökohdat eivät kuitenkaan sellaisenaan riitä täsmentämään ri-

koslain käyttöperiaatteita oikeusturvan vaatimalla tavalla. Lisätakeita ja tarkempia ehtoja löytyy niitakin nykyisestä perustuslaista. Oikeusvaltion rikosoikeuden kivijalka on *laillisuusperiaate*. Se vaatii, että rikoksen ja siitä tuomittavan rangaistuksen tulee perustua kirjoitettuun lakiin. Laillisuusperiaatetta koskeva säännös sisällytettiin Suomen hallitusmuotoon perusoikeusuudistuksen yhteydessä vuonna 1995. *Syylisyyssperiaatteen* mukaan rangaistus edellyttää aina rikosoikeudellista syyllisyyttä. Rangaistus on oikeutettu ainoastaan tilanteissa, joissa tekijä olisi voinut toimia toisin tai häneltä olisi kohtuudella voitu edellyttää toisenlaista suhtautumista. *Suhteellisuusperiaate* asettaa rajat rangaistuksen määrälle. Rikoksen ja rangaistuksen välillä tulee vallita oikeudenmukainen ja hyväksyttävä suhde. *Yhdenvertaisuusperiaate* on sekin kirjattu perustuslakiin: "ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä" (perustuslain 6 §). Rikosoikeuden yleisen osan rangaistuksen mittaamista koskevissa normeissa vuorostaan säädetään, että tuomioistuimen on rangaistusta mitatessa kiinnitettävä erityistä huomiota oikeuskäytännön yhtenäisyyteen.

Ihmisoikeus- ja perusoikeusajattelun vahvistuminen

Rikosoikeuden oikeusvaltiollisten rajoitteiden aatteellinen perusta on 1700-luvun valistusajattelussa. Suomessa nyt käytävää keskustelua rikosoikeuden käyttöperiaatteista ovat kuitenkin olleet vauhdittamassa paljon myöhemmät muutokset ja tapahtumat. Keskeisiä vaiheita ovat olleet kansainvälisen ihmisoikeusliikkeen yleinen voimistuminen, Suomen liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen vuonna 1989 sekä vuoden 1995 perusoikeusuudistus. Ihmisoikeus- ja perusoikeusajattelun sävyttä-

mässä keskustelussa rikoslakeihin kohdistetut vaatimukset ovat saaneet myös uusia sisällöllisiä ulottuvuuksia.

Kansainväliset ihmisoikeusveloitteet näkyvätkin jo suoraan rikoslakimme sisällöstä. Rikoslain erityisen osan aloittaa luku sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan. Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyminen toi mukanaan tukun rikoksenteikijän oikeusturvaa parantavia muutoksia, muun muassa pidätysajan lyhentämisen aiemmasta 18 vuorokaudesta kolmeen. Vahvistunut perusoikeusajattelu on jättänyt jälkensä myös lakien säätämisen tapaan. Vaatimus, että kaikkinaisten perusoikeuksien rajoitusten tulee myös perustua eduskuntalakiin, on johtanut aiempaa olennaisesti yksityiskohtaisempaan sääntelyyn esimerkiksi säädettäessä vankien oikeuksista ja velvollisuuksista. *Ihmisarvon kunnioittamisen* yleinen vaatimus on saanut yhä näkyvämmän aseman rikosoikeuden sisältöä määrittävänä näkökohtana. Perustuslain ensimmäisen pykälän mukaan valtiosääntö ”takaa ihmisarvon koskemattomuuden”. Perustuslaki asettaa myös ihmisoikeuksille rakentuvan ehdottoman kiellon sovellettaville rangaistuksille: ”ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti” (perustuslain 7 §).

Ihmisoikeus- ja perusoikeusnäkökulmasta rikosoikeuden tilanne on monella tapaa kohentunut. Nämä oikeudet tunnustetaan ja tunnistetaan aiempaa näkyvämmiin. Niihin myös vedotaan oikeudellisessa argumentaatiossa aiempaa avoimemmin. Ja ne ovat saaneet lainsäätäjän aiempaa tarkemmaksi ja valppaammaksi.

Kaikki on siis hyvin – vai onko?

Jos laajennamme näkökulmaa kriminaalipolitiikan kansainvälisiin muutostrendeihin, käyvät tietyt riskitekijät yhä ilmeisemmik-

si. Nämä riskitekijät liittyvät jo todettuun rikosoikeuden kaksijakoiseen luonteeseen; rikosoikeus paitsi suojaa myös uhkaa perusoikeuksia. Otan esille kaksi toisiinsa loimituvaa kehityspiirrettä: rikosoikeuden kansainvälistymisen ja kriminaalipolitiikan yleispolitisoitumisen.

Rikosoikeuden kansainvälistyminen

Rikosoikeuden kansainvälistymisen ei itsesään tarvitse merkitä riskiä sen enempää perusoikeuksille kuin rationaalille, pohjoismaiselle kriminaalipolitiikan mallillekaan. Päinvastoin kansainvälisten ihmisoikeussopimusveloitteiden vaatimat muutokset rikoslakiimme olivat aikoinaan merkittäviä parannuksia omaan järjestelmäämme.

Nyt elämme kuitenkin kehityksen toista vaihetta. Siinä veloitteita asettavat ihmisoikeussopimusten sijasta yhä useammin Euroopan yhteisön puitepäätökset ja direktiivit. Näiden muutosten perusteltavuudesta ja järkevyydestä voidaan jo olla montaa mieltä. Tutkijat suhtautuvatkin tähän kehitykseen monella tapaa kriittisesti, niin Suomessa kuin muuallakin. EU-päätökset ovat korkean poliittisen tason päätöksiä. Ja mitä korkeammalle poliittiselle areenalle rikosoikeudellista sääntelyä koskevat kysymykset viedään, sitä politisoituneempia tehdyt ratkaisut ovat. Ja sitä vähemmän rikoslain käyttöä näyttäisivät ohjaavan tutkimustietoon pohjaavat, oikeusturvanäkökohtia ja perusoikeuksia kunnioittavat rationaalinen argumentaation mallit.

Kriminaalipolitiikan politisoituminen

Rikosoikeuden kansainvälistymiskehityksen rinnalla on havaittavissa toinen, siitä irrallinen, mutta vaikutuksiltaan monessa samansuuntainen muutostrendi. Kriminaalipolitiikka on paitsi aiempaa kansainvälisempää, myös aiempaa politisoituneempaa. Kri-

minaalipolitiikasta on tullut monissa maissa yleispolitiikan väline. Vaaleja käydään kriminaalipoliittisin tunnuksin. Tämä on eräissä maissa johtanut varustelukierteeseen, jossa osapuolet yrittävät kilvan vakuuttaa äänestäjilleen että juuri heillä on tarjottavanaan tehokkaimmat ja tuntuvimmat keinot lain ja järjestyksen palauttamiseksi.

Siinä missä EU:n rikosoikeusyhteistyö alkoi tiivistyä vasta 1990-luvun jälkipuoliskolla, kriminaalipolitiikan yleispolitisoituminen merkit olivat nähtävissä viimeistään 1980-luvulla. Muutos alkoi Yhdysvalloista, mutta levisi sieltä verraten nopeasti useisiin anglosaksisen oikeuskulttuurin maihin. Näin lähtivät maailmalle ne yksinkertaiset muutaman sanan kriminaalipoliittiset ohjelmat, joista kaikuja kantautui myös tänne Pohjoismaihin. Termit "nollatoleranssi", "kolme iskua ja ulos", "tough on crime, tough on causes of crime" lienevät tuttuja myös muille kuin kriminaalipolitiikan harrastajille.

Näitä ohjelmajulistuksia yhdistää halu tarjota mutkikkaisiin ongelmiin yksinkertaisia vastauksia. Sellaisia, jotka ehtii välittää valitsijoilleen 15 sekunnin TV-haastattelussa. Tätä kaikkea on vauhdittanut myös median kasvanut valta sekä rikosuutisoinnin dramaattinen lisääntyminen tiedotusvälineissä.

Vankiluvut ja ihmisoikeudet

Kriminaalipolitiikan politisoitumisen seuraukset ilmenevät näkyvimmin eri maiden vankitilastoissa. Yhdysvallat on viisinkertaistanut vankilukunsa sitten 1970-luvun. Samoin on tehnyt Hollanti, joskin olennaisesti alemmalta lähtötasolta. Englanti on kaksinkertaistanut vankilukunsa, ja Espanja nelinkertaistanut.

Vuonna 2008 maailman vankiloissa oli vajaa 11 miljoonaa vankia. Valtaosassa

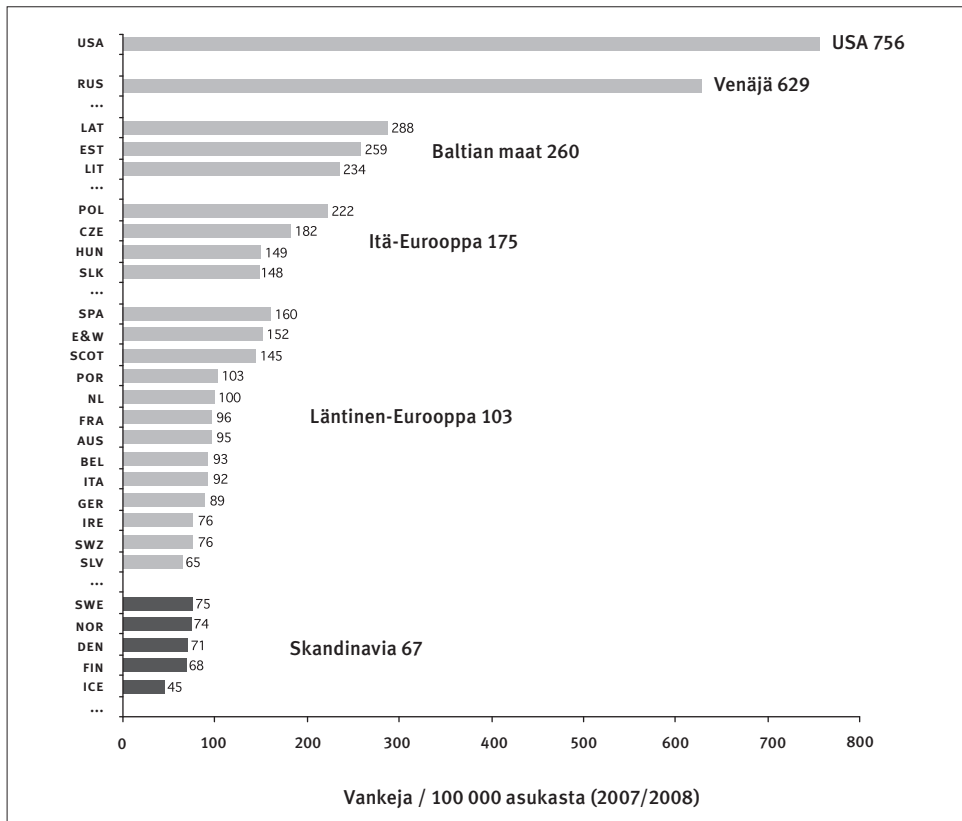
maapallon valtioita vankien määrä ylittää vankiloiden virallisen kapasiteetin. Virallinen kapasiteettikin voi tosin maasta riippuen sallia useiden vankien asuttamisen samassa sellissä. Onkin pääteltävissä, että maailman vangeista vähintään kuusi miljoonaa asuu ylikansoitetuissa vankiloissa, heistä merkittävä osa oloissa, jotka eivät täytä Euroopan ihmisoikeussopimuksen vaatimusta ihmisarvoisesta kohtelusta. Vankilan liikakäytöstä ja vankiloiden yli-asutuksesta on tullut globaali ihmisoikeusongelma, jonka vakavuuteen kansainväliset ihmisoikeusjärjestöt ovat vasta nyt heräämässä.²

Erityisen pulmalliseksi vankilukujen nousun sekä seuranneen vankiloiden ankaran yliasutuksen tekee se, ettei tilanteen muuttamiselle voida esittää rikosten torjuntaan liittyvää rationaalista puolustusta tai selitystä. Vankilukujen kasvua ei voi selittää eri maiden poikkeavilla rikosprofiileilla. Joissakin maissa vankiluvut ovat kasvaneet yhdessä rikollisuuden kanssa, toisissa vankiluvut ovat nousseet alenevan rikollisuuden aikana. Ei ole esittää yhteistä rakennetta, johon tukeutuen voisi päätellä vankilukujen seurailleen yleistä rikollisuuskehitystä. Vankiluvut ovat politiikan tuloksia. Ja sellaisina niiden synnyn taustoja on myös syytä analysoida.

Tulkoon todetuksi, että sama pätee myös kääntäen: jos rikollisuus ei selitä vankilukujen kasvua, eivät vankilukumuutokset myöskään näy rikostilastoissa. Ei ole näyttöä siitä, että yksikään maa olisi merkittävämmän kyennyt ohjaamaan rikollisuuskehitystään vankeusrangaistuksen käyttöä lisäämällä.

Kriminaalipolitiikan kehityslinjoista Suomessa

Jos siirrämme tarkastelukulman takaisin Suomeen, näyttäytyvät ongelmat olennai-



sesti pienemmiltä. Kovin kaukana ei tosin ole aika, jolloin Suomenkin vankiluku liikkui nykyistä huomattavasti korkeammalla tasolla. Vielä 1960-luvulla maassamme oli vankeja kolminkertainen määrä muihin Pohjoismaihin verrattuna. Tuolloin alkanut reformiliike, jonka keskeisiä hahmoja oli esimerkiksi rikosoikeuden professori Inkeri Anttila, Suomalaisen Tiedeakatemian monivuotinen jäsen, oli osaltaan myötävaikuttamassa siihen, että Suomi saavutti vankimäärissä muut Pohjoismaat 1990-luvun alussa.

Huomattakoon, että vankimäärän radikaalista pienenemisestä huolimatta rikollisuuskehityksemme säilyi identtisenä niiden Pohjoismaiden kanssa, joiden vankiluvut pysyivät ennallaan. Sittemmin vankimäärien kehitys on seurallut Suomessa ku-

takuinkin samoja latuja muiden Pohjoismaiden kanssa.³ Tänäpäin Suomi ja muut Pohjoismaat muodostavatkin oman saarekkeensa maailmanlaajuisessa vankilavertailussa. Olemme poikkeuksellisen matalien vankilukujen alue, kuten oheinen vertailukin kertoo.

Tämä tuo vastattavaksi kaksi jatkokysymystä. Ensinnäkin, mikä selittää Pohjoismaiden erityisaseman maailman vankilukukartalla, ja toisekseen, mihin suuntaan tilanteen voisi otaksua jatkossa kehittyvän. Esitän huomioita lähinnä ensimmäisestä.

Lievän rangaistustason yhteiskunnat

Mikä selittää maiden välisiä ankaruuseroja? Lyhin vastaus vaikeaan kysymykseen on *hyvinvointivaltio*. Suomi ryhtyi päättäväisiin

toimiin pohjoismaisittain huomattavan korkean vankilukumme alentamiseksi 1960-luvun lopulla, eli samoihin aikoihin kuin uudistimme sosiaalipolitiikkaamme ja olimme muutoinkin liittymässä myöhäisjäsenenä pohjoismaiseen hyvinvointivaltiokerhoon. Toiseen suuntaan osoittavana esimerkkinä käy kontrollipolitiikan kiristyminen Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa 1970- ja 1980-luvulla, eli samanaikaisesti kun nämä maat ryhtyivät purkamaan hyvinvointivaltiolaisia rakenteitaan.

Tilastolliset yhteydet eivät kuitenkaan tarjoa selitystä. Ne eivät kerro *miksi* hyvinvointiyhteiskunnat tulevat toimeen lievemmin rangaistuksin. Käsitykseni mukaan universalistinen pohjoismainen hyvinvointivaltio tuottaa solidaarisuudelle ja yhteisvastuulle rakentuvaa maltillisen rangaistustason kriminaalipolitiikkaa lukuisten toisiaan täydentävien vuorovaikutteisten mekanismien kautta.⁴ Siinä keskeisiä elementtejä ovat sosiaalinen tasa-arvo ja turvallisuus, sosiaalinen ja poliittinen luottamus sekä viime kädessä myös yhteiskunnan demokratiamalli ja poliittinen kulttuuri.

Vahva hyvinvointivaltio *luo turvaa ja taseaa sosiaalisia eroja*. Sosiaalinen turva ja tasa-arvo vuorostaan vähentävät rikospelkoja ja rangaistushakuisuutta (punitiivisuutta). Samalla vahva hyvinvointivaltio vie katekohjaa eri väestöryhmien välisiä jännitteitä ja pelkoja hyödyntäviltä poliittisilta ääriilikkeiltä.

Sosiaalipolitiikalla on yhteys myös *luottamukseen*, ja luottamuksella vastaavasti kriminaalipolitiikkaan. Universalistinen sosiaalipolitiikka vahvistaa yhteenkuuluvuutta ja luottamusta. Korkean sosiaalisen luottamuksen yhteiskunnissa on korkeampi toleranssi ja alemmat pelot. Niissä ei myöskään ole tarvetta näyttäviin poliittisiin elkeisiin, joiden perustavoitteena on lähinnä hallituksen päättäväisyyden demonstrointi.

Demokratiamallin ja poliittisen kulttuurin perustava merkitys näkyy jo siinä, että hyvinvointivaltiot elävät ja voivat paremmin monipuoluejärjestelmälle ja suhteelliselle vaalitavalle rakentuissa "konsensusdemokratioissa", jos vertailukohteeksi asetetaan vastakkainasettelua ruokkivat kaksipuoluejärjestelmille rakentuvat "enemmistodemokratiat." Sopimussyhteiskunta tukee solidaarista palkkapolitiikkaa, mikä vahvistaa tasa-arvoa, mikä puolestaan tukee luottamusta, mikä vuorostaan mahdollistaa alemman repression tason. Kaksinapaistuneissa poliittisissa kulttuurissa politiikan tekeminen on konfliktihakuisempaa, kärjistyneempää ja myös tempoilevampaa. Totaalisiin vallanvaihdoksiin liittyy helpommin tarve näyttäviin suunnanmuutoksiin. Konsensushakuisen järjestelmän peruspiirteenä on sen sijaan eri intressejä yhteen sovittava ja hitaasti muuttuva pitkän linjan kriminaalipolitiikka. Keskustelut voivat olla tylsempiä, mutta lopputulos usein harkitumpi.

Vertailevia tietoja vankilukujen ja hyvinvointi-indikaattoreiden välisistä yhteyksistä

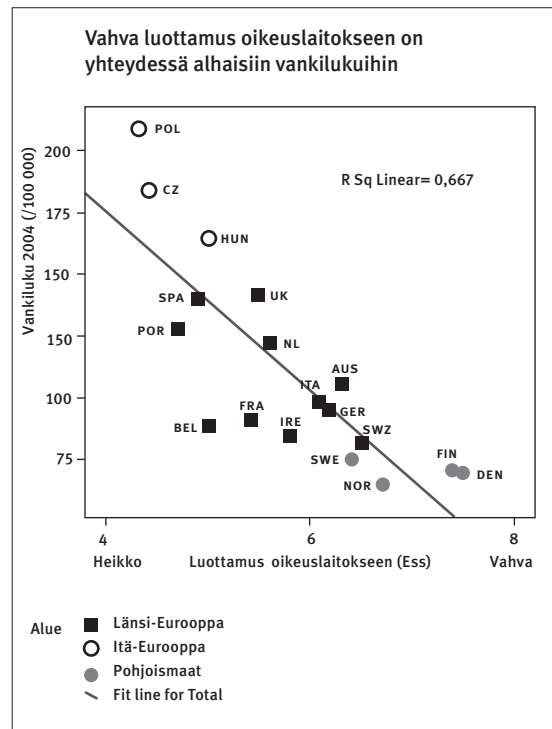
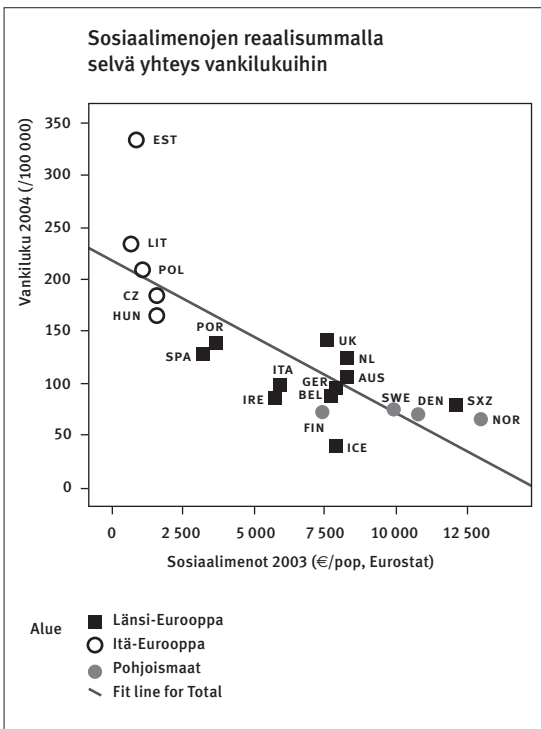
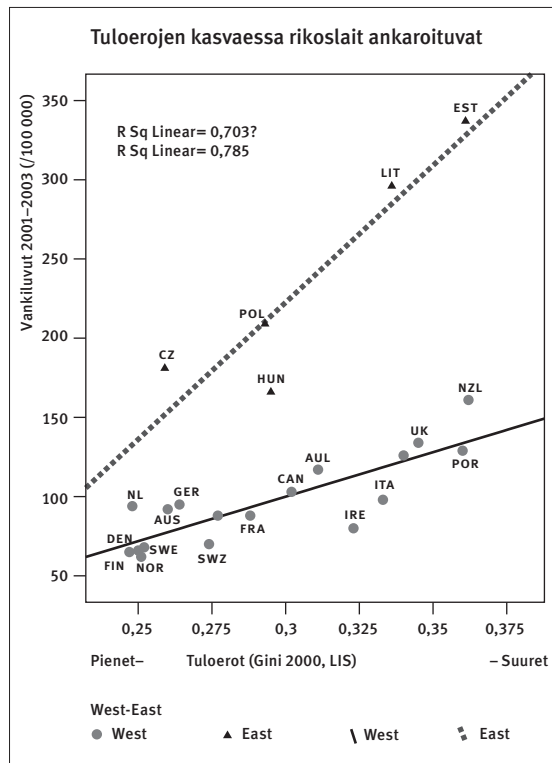
Sosiaalisten, taloudellisten, poliittisten ja kulttuuristen tekijöiden yhteyksiä eri maiden vankilukuun ja rikoslain käyttöön voidaan kartoittaa myös empirian keinoin. Oheisissa hajontakuvioiden verrataan 25 Euroopan maan vankilukujen yhteyksiä eräisiin keskeisiin taustatekijöihin. Pystyakseli kertoo eri maiden sijainnin vankilukujen perusteella. Mitä korkeampi sijoitus, sitä enemmän vankeja. Vaaka-akseli kertoo maiden sijainnin kulloinkin käytetyn taustaindikaattorin mukaan. Ensimmäisessä kuviossa verrataan vankiluja ja tulonjaon taseisuutta (ns. Gini-indeksiin mukaan mitaten). Kahdessa seuraavassa vankilukuja verrataan sosiaalimenoihin sekä oikeuslaitosta kohtaan tunnettuun luottamukseen.

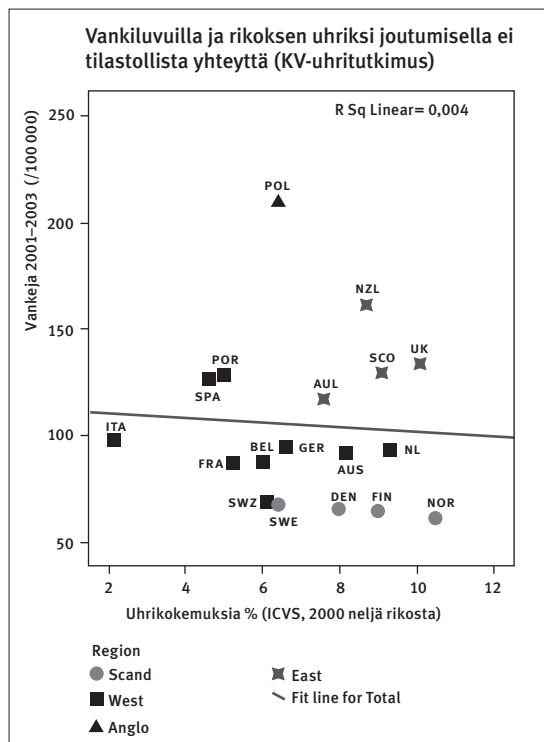
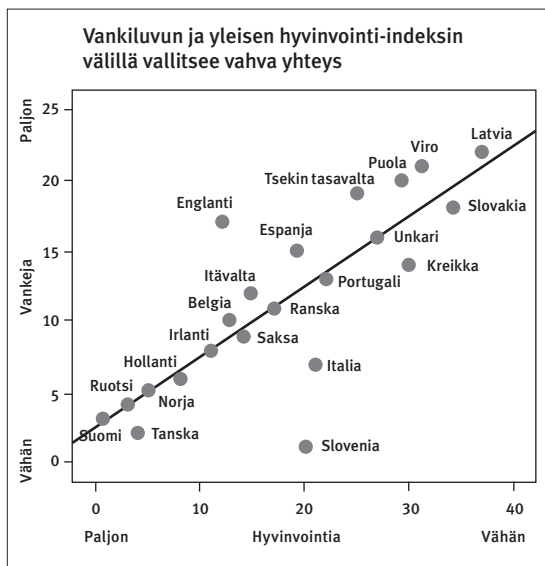
Sosiaalinen tasa-arvo ja pienet tuloerot ovat suorassa yhteydessä vankimääriin. Suurten tuloerojen maissa on enemmän vankeja kuin pienten tuloerojen maissa. Yhteys pätee niin läntisen kuin itäisenkin Euroopan alueella.

Investointi sosiaalipalveluihin on myös yhteydessä vankilan käyttöön. Sosiaalimeinojen kasvaessa alenevat myös vankiluvut.

Korkea *sosiaalinen luottamus ja luottamus yhteiskunnan perusinstituutioihin* ovat nekin kiinteässä yhteydessä vankilan käyttöön. Korkean luottamuksen yhteiskunnissa on vähän vankeja – ja kääntäen.

Hyvinvointiyhteiskunnan eri ulottuvuuksia mittaavia piirteitä on viimeksi koottu vuoden 2009 loppupuolella julkistettuun yleiseen hyvinvointi-indeksiin (Legatum Prosperity Index). Indeksien osia ovat muun muassa talouden perusta, koulutus, terveydenhoito, demokratian toimivuus, turvalli-





suus, henkilökohtainen vapaus ja sosiaalinen pääoma. Tässä mittauksessahan Suomi sai meitä monella tapaa mairittelevan ykkössiinan. Liitänkin loppuun vielä lyhyen analyysin hyvinvointi-indeksin ja vankilan käytön välisistä yhteyksistä.

Vankilukujen ja hyvinvointi-indeksin mukaisten järjestyssijojen vertailu Euroopan maiden välillä antaa jokseenkin yksiselitteisen tuloksen: korkea hyvinvointi yhdistyy mataliin vankilukuihin, ja kääntäen. Yhteys on vahva ja systemaattinen.

Asetelma paljastaa myös kaksi poikkeusta. Englannissa on enemmän vankeja kuin valtion hyvinvointitaso "edellyttäisi". Vastaavasti Sloveniassa on vähemmän vankeja kuin hyvinvoinnin tason perusteella olisi odotettavissa. Tämänkaltaiset erot ovat samalla osoitus siitä, ettei kriminaalipolitiikan eroja pysty aukottomasti selittämään yksinkertaisin rakenteellisin kausaa-

limallein. Nyt kosketeltujen taloudellis-sosiaalis-poliittisten tekijöiden ohella asiaan vaikuttavat myös kulttuuriset rakenteet, oikeudelliset traditiot ja jopa yksittäiset toimijat. Perusasetelmaa tämä ei kuitenkaan muuta: rikoslain käyttö kertoo yhteiskunnan vallanjaosta, poliittisen järjestelmän legitimitetistä, tasa-arvosta ja hyvinvoinnista. Vankimäärien eroja ei sen sijaan käy selittäminen rikollisuustilanteiden eroilla, tarkasteltiin asiaa sitten pitkittäis- tai poikkitaianalyysien. Oheinen väestökyselyihin perustuva esimerkki kertoo, ettei rikoksen uhriksi joutumisen (eli rikosten määrän) ja maan vankilukujen välillä ole systemaattista yhteyttä.

Lopuksi

Kriminaalipolitiikan kansainvälistymisen myötä myös kotimaisen kriminaalipoliti-

kan ratkaisuja verrataan yhä herkemmin muiden maiden vastaaviin. Eurooppalainen harmonisointikehitys asettaa ”yleislinjasta” poikkeavat järjestelmät yhä ahtaammalle. Poliittisilla areenoilla, joilla valtioilta vaaditaan ”uskottavia toimia” terrorismin ja järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi, poikkeamat lievempään suuntaan ovat poliittisesti erityisen haasteellisia puolustettavia. Rikoslaki on kuitenkin kulttuurituote, joka heijastaa ympäröivän yhteiskunnan sosiaalisia, poliittisia ja moraalisia perusarvoja ja -valintoja. Myös rikoslain ratkaisujen perusteltavuutta tulisi arvioida näitä arvoja ja periaatteita vasten – sen sijaan, että esittelisimme ”Eurooppalaisia keskirangaistustietoja” kotimaisen kriminaalipolitiikan ohjeksi.

Summa summarum: Suomen ja muiden Pohjoismaiden erityisasema maailman vankilukukartalla ei ehkä sittenkään ole korjausta vaativa anomalia – kuten joskus tun-

nutaan ajattelevan. Alhaisissa vankiluvuissa on yhtä vähän hävettävää kuin koulujärjestelmän toimivuutta, hyvinvoinnin tasoa ja sosiaalista luottamusta koskevien mitausten kärkisijoissa. Ne myös kertovat pitkälti samoista asioista. Tämä nähdäkseni on myös se yhteys, johon Sir Winston Churchill viittasi puheessaan 100 vuotta sitten.

Kuinka kauan Suomi sitten näillä kärkisijoilla viihtyy, on jo toinen kysymys. Hyvinvointierot ovat jo pitkään olleet kasvussa, ja olisi yllättävää, jos poliittisen järjestelmän luottamus olisi säilynyt koskemattomana. Lohtuna tässä kaikessa ehkä kuitenkin on, että julkinen päätöksentekojärjestelmämme edelleenkin panostaa tutkituun tietoon. Myöskään tietoon pohjaavaa kriminaalipolitiikkaa ei ehkä sittenkään olla vielä vaihtamassa median ohjailemaan rangaistushakuisten (tai sellaisiksi oletettujen) äänestäjien kosiskeluun. Tai näin voisi kai ainakin toivoa?

Viittet

- ¹ Tämän keskustelun johdosta ks. esimerkiksi Lappi-Seppälä, Rikosten seuraamukset (WSLT 2000) sekä Sakari Melander, Kriminalisointiperiaatteet (Suomalainen Lakimiesyhdistys 2009).
- ² Vankiloiden yliasustus ja vankilan liikakäyttö onkin yksi vuoden 2010 YK:n XII kriminologisen maailmankongressin pääaiheita Brasilian Salvadorissa.
- ³ Kriminaalipolitiikan muutoksia Suomessa on käsitelty lähemmin kirjoittajan artikkeleissa, ”Muuttuuko kriminaalipolitiikka – ja mihin

suuntaan?” (Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu, Suomalainen lakimiesyhdistys 2003), sekä ”Rangaistuskäytännön hinta” (Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII Raimo Lahdelle 12.1.2006 omistettu, Suomalainen lakimiesyhdistys 2006).

- ⁴ Ks. seuraavan johdosta lähemmin Lappi-Seppälä, ”Trust, Welfare, and Political Culture. Explaining National Differences in Penal Severity”. Teoksessa *Crime & Justice* vol 37, Chicago University Press 2008.